

tén kínáltak volna további példát a hazai krónikák. Számos olyan helyet tudnánk megnevezni, ahol a magyarországi elbeszélő források nagyon jó párhuzamot kínáltak volna az idézett nyugati példákhoz. Az erőszak képeinek bemutatásánál akár a stájer *Rímeskrónikából* is nyugodtan idézhette volna a kunok számtalan kegyetlenségére tett, részben irodalmi indíttatású leírását, így a csata után levágott fejek küldésének szokását.

A kötet gazdag példatárával és árnyalt elemzéseivel nagyban hozzájárul a középkori csataleírások kritikai elemzéséhez és forrásértékük megállapításához. A számtalan példa értelmezéséhez a csaták történeti környezetbe való elhelyezése nem lett volna haszontalan, egyúttal az ugyanazon csatára vonatkozó leírások ütköztetése is tanulságos lett volna, például a gyakran említett 933-as merseburgi, vagy éppen az 1146-os Lajta menti csata kapcsán. A magyarországi oklevelek Mályusz Elemér francia nyelvű cikkének⁵ köszönhetően nyugaton is ismert katonai hőstetteket elbeszélő narrációi pedig – még ha időben túl is nyúlnak a vizsgált időszakon – számos esetben frappáns párhuzamait nyújthatták volna a kötetben is idézett elbeszélő forrásoknak.

Veszprémy László

⁵ *Mályusz, Elemér: La chancellerie royale et la rédaction des chroniques dans la Hongrie médiévale. Le-Moyen Age, 75. (1969) 52–86., 219–225. o.*

B. SZABÓ JÁNOS

MOHÁCS. RÉGI KÉRDÉSEK – ÚJ VÁLASZOK

A Magyar Királyság hadserege az 1526. évi mohácsi csatában

(*HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum – Line Design, Budapest, 2015. 144 o. ISBN: 978-963-7097-74-4*)

A középkori magyar államiság végét szimbolizáló 1526. évi mohácsi összecsapás kutatása több mint egy évszázados múltra tekint vissza. A csatavesztés nagyobb évfordulói alkalmából többször tettek kísérletet hadtörténészek és történészek az összecsapással kapcsolatos szintézisek megalkotására (így 1926-ban, 1976-ban, 1986-ban vagy 2006-ban). Nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy az elmúlt évek legjelentősebb, a mohácsi csatával kapcsolatos hadtörténeti értekezései B. Szabó János tollából származnak.¹ Jelen könyv B. Szabó Mohács-kutatásainak összegző szintézise, aktualitását a csata 490. évfordulója is adja.

A puha fedelű könyv borítóját egy, az 1524. évi orszai csatát ábrázoló festmény alapján készített, a korabeli lengyel nehézgyalogság védekező harcrendjének képe díszíti. A tíz fejezetre tagolt, konzekvens lapalji jegyzetekkel ellátott kötetet a rövidítve idézett művek jegyzéke (9 o.) és képtáblák (3 o.) rekesztik be.

A bevezető fejezet Gyáni Gábor *Történetírás – hadtörténetírás. Paradigmák, utak és módszerek* elnevezésű, 2005-ben a HIM-ben megrendezett konferencián előadott előadásának címét viseli.² A tulajdonképpen előzőként is funkcionáló rövidebb könyvrész az összecsapás nemzeti narratívában betöltött szerepére reflektál. A szerző cáfolja Szakály Ferenc 1975-ben közölt azon észrevételét, miszerint a mohácsi csata nem volt „nagyszabású”, B. Szabó az 1444. évi várnai és az 1525. évi páviai csata példáján keresztül látatja, hogy egy összecsapás jelentősége nem a történetek időtartamán keresztül mérhető le. A második, *A forrásokról* című fejezet a csata írásos forrásbázisát elemzi. A rövid terjedelem ellenére a szerző kitekintésében az elmúlt időszak jelentős forrásfeltáró eredményei is megtalálhatóak. Hivatkozik Antonín Kalous (Palacky University, Olmütz) egy Antonio Burgio pápai nuncius 2006–2007-ben megtalált, II. Lajos hadra keléséről tudósító,

¹ A mohácsi csata és a „hadügyi forradalom” I. *Hadtörténelmi Közlemények*, 117. (2004) 2. sz. 443–480. o. és A mohácsi csata és a „hadügyi forradalom”. II. *Hadtörténelmi Közlemények*, 118. (2005) 3. sz. 573–634. o)

² Gyáni Gábor tanulmányának közlése: Elbeszélhető-e egy csata hiteles története? Metatörténeti megfontolások. *Hadtörténelmi Közlemények*, 119. (2006) 1. sz. 121–133. o.

korábban nem ismert római kéziratára, illetve a Péterfi Bence (MTA BTK Történettudományi Intézet) 2015. évi müncheni kutatása során talált újabb, a csatával kapcsolatos dokumentumokra.

A továbbiakban a *Magyar Királyság hadserege 1526-ban* című rész nagy részletességgel ismereti a késő középkori magyar állam hadseregének felépítését (udvari csapatok, határvédelmi katonaság, a telekkatonaságra épülő bandériumok, a szabad királyi városok zsoldosai, a nemesi felkelés, Erdély lokális hadserege, a parasztok általános mozgósítása, zsoldosok, külföldi segédcsapatok). Fő kérdése, hogy mennyire volt „késő középkori” vagy „feudális” a Mohács mellett, a törökkel megütköző „magyar” sereg. B. Szabó János véleménye szerint az 1526 nyarán a támadó török ellen vonuló erők felépítése és nagysága csupán a XV. század végi hadügyi rendelkezések alapján nem ismerhető meg, az erők tagozódása és számarányai pedig már markánsan eltértek a Hunyadi Mátyás korabeli jellemzőktől. A fejezet gondolatmenetét a következő tematikus részben (*Csapatnemek, fegyverzet, taktika*) a korabeli lovasság, gyalogság és tüzéség kérdéskörének tárgyalásával folytatja a szerző. A mohácsi csata idején a „csatadöntő” fegyvernem még a nehézlovasság volt, de a magyar seregben sejthető létszáma és a korszakra jellemző harc eljárások alapján a könnyűlovasságnak koránt sem volt elhanyagolható a szerepe.³ A fejezet további része a tüzfegyverek XVI. századi magyarországi elterjedtségét és a mohácsi csatára vonatkoztatott szerepüket tárgyalja.

Az ötödik fejezet (*A magyar hadvezetés*) II. Lajos seregének fővezéreit, illetve azok megválasztásának szemléletét mutatja be. Köztudott tény, hogy a magyar sereget Tomori Pál érsek és (Szapolyai János távollétében annak testvére) Szapolyai György vezette a végzetes összecsapás idején. A katonai tapasztalataik alapján eredetileg Nicolas Salm grófnak és Frangepán Kristóf horvát bánnak szánták a sereg vezetését; továbbá a haditanácsban nyilvánvaló tekintéllyel és súllyal rendelkezett a tapasztalt szerb Bakics Pál, vagy a (szekerekkel védett hadrend mellett állást foglaló) lengyel Gnoyensky személye. A hatodik fejezet (*Miért éppen Mohács*) a folyamvédelem problémáját, a korabeli mozgósítás kérdéskörét és a haditanács döntését elemzi. Több történelem eleve elhibázottnak tartotta a csata Mohács melletti vállalását. B. Szabó ebben a fejezetben sorra veszi azokat az írásos forrásokból és az újabb hadtörténeti kutatásokból származó szempontokat (a sereg egyben tartása és ellátása, a dunai vízi út kihasználása), amelyek végül a magyar hadvezetés tudatos döntését eredményez(het)ték.

A magyar hadütev problémája címet viselő rész a magyar sereg – írásos forrásokból megismerhető – hadrendjének magyarázatát adja. A hazai kutatás már korábban is felismerte, hogy II. Lajos seregének csatarendje inkább védekező volt, semmint támadó; az aktív védekezést elősegítő, szélesen elnyújtott vegyes, rugalmas csatarenddel kapcsolatos gondolatmenetet külföldi hadtörténeti példák felhasználásával B. Szabó János már korábbi írásaiban is kifejtette. A magyar erők bemutatását követően a nyolcadik fejezetet (*Az oszmán hadsereg felvonulása*) a támadó oszmán-török sereg jellemzésének szenteli. A szerzőnek a ruméliai, az anatóliai, valamint a szultáni hadtestre, illetve az irreguláris katonaságra vonatkozó számadatai az oszmán-török forrásokra és a forráskutatás eredményeire támaszkodnak.

A csata rekonstrukciójával és a csatater topográfiai kérdéskörével a monográfia utolsó két fejezete foglalkozik (*A csata és A csatater topográfijáról*). Az események menetéről a magyar hadtörténetírás meglehetősen sok, rekonstrukciós és lokalizációs elméletet hoz. B. Szabó János kutatásaiiban is jelentős szerepet kap a csatater kulcsfontosságú terepöntőjének, a késő középkori Földvár falu helyének azonosítása. Földvár falu azonosítására három lokalizációs elmélet is született a XIX. és a XX. században: a középkori faluhely az azonos nevű, Földvár-major (Sátorhely) térségébe való helyezése (Kápolnai Pauer); Földvár Majstól délkeletre és Dályoktól nyugatra történő lokalizálása (Gyalókay, Halmai); a település Majs közvetlen térségében való feltételezése (Szűcs, Kiss). A középkori faluhelyre vonatkozó írásos források alapvetően korlátozottak, a csata legjelentősebb elbeszélője, Brodaries István is csak annyit említ meg *Historia verissimájában*, hogy a magyar sereg előtt színpadszerűen elhúzódó domb oldalánál feküdt Földvár falu és annak temploma. Földvár falu lokalizációját talán még két írásos forrás segítheti közvetten: egy, az 1338.

³ A magyarországi könnyűlovasság történetéhez lásd még B. Szabó János összefoglaló munkáját: A honfoglalóktól a huszárokig. A középkori magyar könnyűlovasságról. Budapest, 2010.

évben és egy, az 1413. évben, Visegrádon kelt oklevél alapján „terra Moysa” és „terra Felduar” egymás mellett helyezkedtek el; a Majs és Földvár közti út a Borza-völgyben („vallem Barza”) futott; Földvárhoz egy időben nagy, a Dunáig kiterjedő birtoktest tartozott.⁴ Földvár falu Majs melletti azonosítását Négyesi Lajos fémkereső műszeres terepbejárásai, a Janus Pannonius Múzeum és a Hadtörténeti Intézet és Múzeum geofizikai felméréseken és intenzív terepbejárásokon alapuló kutatásai is alátámasztani látszanak. A kérdés végleges tisztázása természetesen további régészeti kutatást igényel, de a település jelenlegi lokalizációja jól beilleszthető B. Szabó János eseményrekonstrukciójába és az általa rekonstruált csatatér topográfiájába.

A szerző mohácsi csatával foglalkozó kutatási eredményeit összegző munkája a történészek és a történelem iránt érdeklődők számára is értékes monográfia. B. Szabó János kötete jól szemlélteti, hogy az 1526. évi mohácsi csatával kapcsolatos kutatások nem értek véget, az eddig meg nem válaszolt kérdésekre, illetve az újonnan keletkező felvetésekre a forráskutatás és a régészet adhat megfelelő válaszokat.

Polgár Balázs

⁴ Az okleveles források közléséhez lásd: Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásónkeő. I. k. Szerk. Nagy Imre – Nagy Iván – Véghely Dezső. Pest, 1871. 507. o. és Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásónkeő. VI. k. Szerk. Nagy Imre. Budapest, 1894. 159. o.

B. ANN TLUSTY

THE MARTIAL ETHIC IN EARLY MODERN GERMANY

Civic Duty and the Right of Arms

(Early Modern History: Society and Culture. New York, Palgrave Macmillan, 2011. xv+372 o. ISBN: 978-0-230-57656-8)

Ann Tlusty, jelenleg a Bucknell University tanára, szakterülete a gender studies és a kultúrtörténet a kora újkor évszázadaiban. Könyveiben igyekezik Európa alsó társadalmi rétegeit megszólaltatni, az ő perspektívájukon keresztül ábrázolni azokat a kulturális jelenségeket, amelyek meghatározták a hétköznapi emberek életét, gondolkodását és attitűdjét az őket körülvevő világ felé. Ebből a szemszögből vizsgálta már a taverna-kultúrát és az alkoholfogyasztás társadalmi szokásait,* és ugyanebben a szellemben íródott a *The Martial Ethic in Early Modern Germany* című monográfiája is.

A mostani könyv témája a fegyverhordás és -használat, a hozzájuk kapcsolódó jogok és kötelességek, mint a kora újkor identitás aspektusai, továbbá a fegyverek kultúrája és a polgárság, illetve a hadi-etika. Vizsgálatának fő terepe, melyen keresztül mindezt bemutatja, Augsburg és Nördlingen városa a XV–XVIII. században. Bár a kora újkor a hadseregek professzionalizálódását hozta, így a civil egységek csupán kiegészítő szerepre számíthattak a csatamezőn, mégis, kulturális szerepe miatt még igen sokáig megmaradt a polgári fegyverviselés szokása. Része volt a férfi identitás kifejezésének, emellett státuszszimbólum, divat kiegészítő volt, és jelképe a civil rendfenntartási jognak. Az elemzés közelebről tehát elsősorban a német területen a kora újkorban is továbbélő, igen fejlett polgári fegyveres kultúrára irányul, amelynek különböző társadalmi aspektusait a szerző tíz fejezetben tárgyalja széleskörű szakirodalom és levéltári források alapján.

Az első két fejezet párban áll, az első a polgári városvédelem elméletével foglalkozik, míg a második a gyakorlati kivitelezéssel. A városokban egymásnak esküdött fel a vezetés (lojalításra) és

* *Ann Tlusty*: Bacchus und die bürgerliche Ordnung. Die Kultur des Trinkens im frühneuzeitlichen Augsburg, Augsburg, 2005.; *Uő*: The World of the Tavern. The Public House in Early Modern Europe. Aldershot, 2002.; *Uő*: Public Drinking in the Early Modern World. Voices from the Tavern, 1500–1800. London, 2011.